

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

УДК 323:001.89

Д.В.Смерницький,
кандидат юридичних наук

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглянуто деякі питання державної політики у сфері розвитку науково-технічної діяльності. Досліджені такі напрями державної політики щодо наукових досліджень та науково-технічних розробок як технічне регулювання, фінансове забезпечення проведення робіт, правове забезпечення науково-технічних досліджень. Визначено безпосередній та опосередкований вплив держави на розвиток науково-технічної сфери.

Ключові слова: державна політика, науково-технічна діяльність, науково-дослідна робота, дослідно-конструкторська робота.

В статье рассмотрены некоторые вопросы государственной политики в сфере развития научно-технической деятельности. Исследованы такие направления государственной политики относительно научных исследований и научно-технических разработок, как техническое регулирование, финансовое обеспечение проведения работ, правовое обеспечение научно-технических исследований. Определено непосредственное и косвенное влияние государства на развитие научно-технической сферы.

Ключевые слова: государственная политика, научно-техническая деятельность, научно-исследовательская работа, опытно-конструкторская работа.

In the paper several issues of public policy are considered in the field of the development of scientific and technical activities. Such directions of public policy of relatively scientific researches as well as scientific and technical developments are investigated such as a technical adjusting, financial provision of works, legal provision of scientific and technical researches are studied. The direct and indirect influence of the state on the development of scientific and technical sphere is defined.

Keywords: public policy, scientific and technical activity, research work, development and design work.

Кожна сфера суспільного життя відчуває державний вплив на неї. І навіть коли цей вплив є мінімальним на певну сферу, усе одно без державного регулювання в сучасному світі не існує жодних суспільних відносин. Це цілком зрозуміло і справедливо, адже люди на сучасному періоді розвитку обрали саме державний устрій за основний устрій організації свого буття.

Не становить винятку і сфера науково-технічної діяльності. Сфера, яка розвивалася упродовж тисячоліть і набула на сучасному етапі украй складної форми, у тому числі включаючи адміністративно-правове забезпечення функціонування цієї сфери.

На розвиток науково-технічної діяльності на сучасному етапі розвитку нашої держави, на наше переконання, впливають два значні чинники, які саме й

забезпечують ту рушійну силу, що робить відчутний унесок у формування наукових досліджень та науково-технічних розробок.

До першого чинника необхідно віднести прагнення до інтеграції нашої держави з Євросоюзом, а другим чинником є проведення антитерористичної операції на Донбасі проти сепаратистів та російської агресії.

У таких реаліях на цей час розвиваються наша держава та суспільство в цілому.

Беручи до уваги тільки сферу науково-технічної діяльності, варто зазначити, що наше зближення з Євросоюзом залежить від відповідних вимог до науково-технічної продукції, тобто ці вимоги повинні бути однаковими для того, щоб технічний товар вільно перетинав кордони й був витриманий відповідно до норм, передбачених на всій території Європейського співтовариства.

Так, основним нормативно-правовим актом щодо приведення технічних показників науково-технічної продукції до єдиних вимог Європейського Союзу став Закон України “Про технічні регламенти та оцінку відповідності” [1], згідно зі ст. 1 якого технічне регулювання визначено як правове регулювання відносин у сфері визначення та виконання обов’язкових вимог до характеристик продукції або пов’язаних з ними процесів та методів виробництва, а також перевірки їх додержання шляхом оцінки відповідності та/або державного ринкового нагляду й контролю нехарчової продукції чи інших видів державного нагляду (контролю).

Технічний регламент визначено як нормативно-правовий акт, у якому визначено характеристики продукції або пов’язані з ними процеси та методи виробництва, включаючи відповідні процедурні положення, додержання яких є обов’язковим. Він може також включати або виключно стосуватися вимог до термінології, позначень, пакування, маркування чи етикетування тією мірою, якою вони застосовуються до продукції, процесу або методу виробництва.

До того ж, варто констатувати, що державні (національні) стандарти та галузеві (стандарти організації України) стандарти були визначені згідно зі ст. 1 Закону України “Про стандартизацію” [2] як нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визнаним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання правила, настанови або характеристики щодо діяльності чи її результатів та спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері.

Крім того, відповідно до ст. 4 Закону [2], метою стандартизації є добровільне застосування національних стандартів та кодексів ustalеної практики, якщо інше не передбачено нормативно-правовими актами.

Отже, до прийняття Закону України “Про технічні регламенти та оцінку відповідності” [1] норми, встановлені у науково-технічній діяльності, а саме щодо технічних вимог до науково-технічної продукції, були виключно нормативними актами, а із прийняттям Закону [1] розподілилися на нормативно-правові акти (технічні регламенти, а також стандарти, на які є посилання у технічних регламентах) та нормативні акти добровільного застосування – національні стандарти та стандарти організації України.

Також відповідно до ст. 17 Закону України “Про технічні регламенти та оцінку відповідності” [1] у разі, якщо відповідний міжнародний стандарт або настанова чи рекомендація міжнародної організації стандартизації щодо процедури оцінки відповідності відсутня або технічний зміст розробленого технічного регламенту чи процедури оцінки відповідності не відповідає технічному змісту відповідних міжнародних стандартів він повинен бути погоджений із країнами

СОТ з метою створення єдиного поля технічного регулювання науково-технічної продукції та відповідності цієї продукції єдиним європейським вимогам.

Отже, якщо країни створюють єдиний простір для відповідної торгівлі та науково-технічної діяльності, вимоги щодо безпеки, екологічності та ін. до науково-технічної продукції повинні бути однаковими, що спрощує поширення цієї продукції.

Як же вплинуло на розвиток науково-технічної сфери перебування нашої держави практично у стані війни та проведення військових дій. Ми всі добре знаємо, що військові дії завжди змушують країну мобілізуватися та мобілізувати всі свої ресурси, спрямувавши їх на вирішення проблем військово-оборонного характеру.

Основними відмінностями між періодами до проведення антитерористичної операції та в цей період слугує більш спрощений процес розробки, закупівлі та постановки на оснащення військової техніки та засобів оборонного призначення. Так, до періоду проведення антитерористичної операції військову техніку розробляли відповідно до державних стандартів (гостів) серії ГОСТ В 15, які були розроблені ще у Радянському Союзі. Більш, так би мовити, “модернізованою” версією цих стандартів став Порядок розроблення, освоєння та випуску нових видів продукції оборонного призначення, а також припинення випуску існуючих видів такої продукції, який затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2013 року № 120 [3]. Проте все одно цей порядок передбачає проведення робіт відповідно до Закону України “Про державне оборонне замовлення” [4] шляхом проведення відповідної дослідно-конструкторської роботи та притаманним їй етапам виконання зазначеного розроблення військової техніки.

На наш погляд, зазначений у стандартах та Постанові [3] порядок розроблення продукції оборонного призначення є дещо однобоким, оскільки передбачає проведення розробки лише за державні кошти та шляхом виконання дослідно-конструкторської роботи. Це, з одного боку, робить процес розробки більш надійним та прогнозованим щодо результатів розробки науково-технічної продукції військового призначення, але й потребує чимало часу, у першу чергу, на вирішення бюрократичних питань щодо планування, виділення коштів, відповідного звітування про використання коштів та розробку дослідних зразків техніки.

Одночасно у 2015 році на тлі проведення антитерористичної операції та необхідності скоротити термін розробки військової техніки було затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2015 року № 345 Порядок постачання озброєння, військової і спеціальної техніки під час особливого періоду, введення надзвичайного стану та в період проведення антитерористичної операції [5].

Цей порядок передбачає:

- порядок постачання зразків військової техніки, що розробляються за державним оборонним замовленням;
- порядок постачання зразків військової техніки, що розроблені підприємствами України за власні кошти або кошти іноземної держави, серійне виробництво яких здійснюється для постачання на експорт;
- порядок постачання зразків військової техніки, що розроблені підприємствами України за власні кошти або кошти іноземної держави, серійне виробництво яких не здійснюється;
- порядок постачання зразків військової техніки іноземного виробництва.

Основною новацією зазначеного Порядку [5] є постачання зразків військової техніки розроблених підприємствами за власні кошти. На наш погляд, це є

кроком уперед, адже військова техніка теж може розроблятися не тільки за державні кошти, а й за кошти підприємств, інвесторів тощо.

Тобто ми вважаємо, що й у мирний час є місце визначеному порядку розроблення військової техніки за кошти як державних джерел фінансування, так і недержавних, що в підсумку призведе до розвитку оборонного комплексу та науково-технічної діяльності саме у сфері оборони та розробки військової техніки.

Державну політику у сфері науково-технічної діяльності можна визначити як державне забезпечення цієї діяльності. Так, державне забезпечення науково-технічної діяльності можна розділити на безпосереднє та опосередковане.

Безпосереднім державним забезпеченням науково-технічної діяльності варто вважати діяльність, що чинить безпосередній вплив (регулювання) на ту чи іншу ділянку науково-технічної діяльності. Сюди, звісно, належить правове, а також адміністративно-правове регулювання зазначеної сфери суспільних відносин, шляхом створення відповідних нормативно-правових актів, які безпосередньо впливають на регулювання суспільних відносин. Крім правових норм, за безпосереднього впливу на відповідну ділянку науково-технічної діяльності варто відзначити прямий, тобто безпосередній, фінансовий вплив (цілеспрямоване виділення коштів на реалізацію відповідних проектів переважно за рахунок бюджету країни), матеріально-технічний вплив (цілеспрямоване виділення земельних ділянок, будівель тощо для реалізації певного науково-технічного проекту), інформаційний вплив (цілеспрямоване інформування громадськості про здійснення відповідного проекту та важливості його проведення (так би мовити, прихована державна реклама), а також забезпечення державної інформаційної підтримки розвитку проекту тощо.

Безпосереднє державне забезпечення відповідної сфери суспільного життя у правовому сенсі має такі відмінності – цілком визначені у нормативно-правових актах об'єкт правового забезпечення, суб'єкти правового забезпечення та їх функції.

До другої категорії, визначеної нами як державне забезпечення, слід віднести опосередкований вплив на певну ділянку науково-технічної діяльності, тобто створення відповідних умов, але без цілеспрямованого втручання у процес відповідних суспільних відносин. Опосередкований вплив повинен створювати підґрунтя для самостійного розвитку того чи іншого напрямку суспільних відносин, і каталізатором створених умов фактично є саме розвиток цих відносин.

Однак спробуємо розібратися, у яких випадках необхідний безпосередній вплив на розвиток суспільних відносин у науково-технічній діяльності, а в яких опосередкований.

Науково-технічну діяльність умовно можна розділити на фундаментальну та прикладну. До фундаментального напрямку науково-технічної діяльності варто віднести наукові дослідження та науково-технічні розробки в галузі фундаментальної науки, а саме дослідження законів природи, їх співвідношення тощо. Ці дослідження є вкрай важливими для суспільства, але не приносять прямого зиску. Отже, на наш погляд, не потребують безпосереднього втручання у процес фундаментальні науково-дослідні роботи, а тільки створення відповідних умов для існування цієї сфери. У створенні відповідних умов, у першу чергу, ключову роль повинно відігравати адміністративне право. Тобто створення відповідних нормативно-правових актів щодо науково-технічної діяльності та забезпечення з боку органів виконавчої влади загальної організації цієї діяльності. Основне завдання – не заважати розвитку фундаментальної складової науково-технічної діяльності, дати відповідну свободу щодо досліджень Національній академії наук України та галузевим академіям наук України, які засновані та діють на

демократичній основі плюралізму думок вчених. До опосередкованого впливу належить вплив на фінансове та матеріальне забезпечення проведення фундаментальних досліджень та неутручання у самі процеси планування досліджень, їх проведення, спрямування та звітності. Покладаючись на досвід та колегіальне рішення вчених з відповідного питання, ми цілком підтримуємо такий напрям розвитку фундаментальної науки.

Так, відповідно до Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [6], діяльність Національної академії наук та галузевих академій наук базується на самоврядності та непорушені свободи наукової творчості.

Діяльність національних академій наук в Україні базується виключно на самоврядності та підтверджує нашу думку щодо опосередкованого впливу держави на фундаментальні науково-технічні дослідження.

Також у всіх наукових закладах можуть створюватися вчені, наукові, науково-технічні та технічні ради, які згідно зі ст. 10 Закону [6] є колегіальними органами управління науковою і науково-технічною діяльністю наукової установи, який виконує консультативно-дорадчі функції. Тобто колегіальне прийняття рішення підтверджує неупередженість і демократичність щодо питань відповідних наукових досліджень та цим забезпечує виконання певних функцій безпосереднього державного регулювання, позбавляючи державу прямого впливу на сферу фундаментальних науково-технічних досліджень, і це цілком вірно, адже наукова думка не може функціонувати безпосередньо під впливом органів виконавчої влади та її працівників, які мають відповідну суб’єктивну думку з проблем науково-технічної діяльності. Саме самоврядність захищає науковий прогрес та нові наукові відкриття, які, на перший погляд, можуть видаватися не такими вже і важливими та такими, що не приносять користі. Зазвичай поняття суспільства щодо нових відкриттів: наскільки вони корисні та допомагають нам збагнути буття, приходиться дещо з часом.

Необхідно зазначити також, що відповідно до ст. 3 Закону України “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” [7] на державному рівні визначено пріоритетні напрями розвитку науки і техніки на період до 2020 року, а саме:

- 1) фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави;
- 2) інформаційні та комунікаційні технології;
- 3) енергетика та енергоефективність;
- 4) раціональне природокористування;
- 5) наука про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань;
- 6) нові речовини і матеріали.

Коментуючи цей перелік, необхідно звернути увагу, що законодавець окремо виділив фундаментальні наукові дослідження. Отже, можна припустити, що всі інші наведені напрями є прикладними. Тобто в Законі [7] умисно проведено розподіл на фундаментальні дослідження як дослідження, котрі не втілюються відразу у суспільне життя, але відіграють провідне значення у розвитку суспільства та держави та впливають на її місце у світовому рейтингу розвинених держав. Також визначені основні напрями прикладних досліджень, які будуть актуальні для розвитку нашої держави до 2020 року, повинні завдати суспільству фінансових та матеріальних здобутків та в які суспільство цілеспрямовано буде вкладати відповідні кошти з метою окупили й витрати на фундаментальні дослідження.

Іншого підходу потребує прикладний напрям науково-технічної діяльності. Так, прикладний напрям науково-технічної діяльності спрямований на впровадження результатів фундаментальних досліджень у практичну діяльність суспільства. Вкладання відповідних коштів, які акумульовані цим же суспільством, потребує повної фінансової та матеріальної віддачі. Отже, на нашу думку, прикладні дослідження потребують безпосереднього впливу з боку держави, у тому числі, безпосереднього правового регулювання зазначеної сфери суспільних відносин.

Що ж можна віднести до безпосереднього державного регулювання відповідної сфери діяльності? Звісно, створення чіткої системи проведення прикладних науково-технічних досліджень, планування такої діяльності, науково-технічна експертиза відповідних проектів створення науково-технічної продукції, виважене виділення коштів на визначені науково-технічні проекти, безпосередній контроль з боку держави за виконання планів прикладних науково-технічних досліджень та витрачання коштів на їх реалізацію, звітування про конкретні результати проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт та впровадження результатів у практичну діяльність, налагодження масового виробництва науково-технічної продукції та отримання відповідної фінансової вигоди на покриття витрат на проведення прикладних науково-технічних досліджень та налагодження системи масового виробництва тощо.

Тобто у правових нормах ми повинні закласти систему відповідних взаємовідносин між суб'єктами науково-технічної діяльності, яка забезпечить нам виконання перелічених вище складових безпосереднього впливу на прикладні науково-технічні дослідження.

Попри скасування Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності” [8], згідно зі ст. 45 Закону України “Про наукову і науково-технічну діяльність” встановлено форми та методи державного регулювання та управління в науковій і науково-технічній діяльності. Варто зазначити, що розділ V Закону [6] відразу визначає два поняття – регулювання та управління. Тобто, на наш погляд, безпосередній вплив на сферу наукової і науково-технічної діяльності можна класифікувати як управління, а опосередкований – регулювання.

Основними цілями державної політики у сфері наукової й науково-технічної діяльності є:

- 1) забезпечення наукового обґрунтування визначення стратегічних завдань розвитку економіки та суспільства;
- 2) досягнення високого рівня розвитку науки і техніки;
- 3) примноження національного багатства на основі використання наукових та науково-технічних досягнень;
- 4) створення умов для досягнення високого рівня життя кожного громадянина, його фізичного, духовного та інтелектуального розвитку шляхом використання сучасних досягнень науки і техніки;
- 5) зміцнення національної безпеки на основі використання наукових та науково-технічних досягнень;
- 6) створення умов для реалізації інтелектуального потенціалу громадян у сфері наукової і науково-технічної діяльності;
- 7) забезпечення вільного розвитку наукової та науково-технічної творчості;
- 8) сприяння розвитку наукової і науково-технічної діяльності у підприємницькому секторі;

9) інтеграція вітчизняного сектору наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок у світовий науковий та Європейський дослідницький простір.

Також до визначеного нами опосередкованого впливу на науково-технічну діяльність як інструменту створення сприятливих умов розвитку науки необхідно віднести згідно зі ст. 47 Закону [6] фінансово-кредитні та податкові інструменти державного регулювання у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

Держава застосовує фінансово-кредитні та податкові інструменти для створення економічно сприятливих умов для ефективного провадження наукової і науково-технічної діяльності відповідно до законодавства України, забезпечення до 2025 року збільшення обсягу фінансування науки за рахунок усіх джерел до 3 відсотків валового внутрішнього продукту – показника, визначеного Лісабонською стратегією Європейського Союзу.

Державні наукові установи та вищі навчальні заклади звільняються від сплати ввізного мита та податку на додану вартість з наукових приладів, обладнання, запасних частин і витратних матеріалів до них, реактивів, зразків, наукової літератури в паперовому та електронному вигляді, що ввозяться в Україну для забезпечення власної наукової та науково-технічної діяльності (крім підакцизних товарів).

До безпосереднього впливу на науково-технічну діяльність варто віднести, відповідно до ст. 48 Закону [6], один із основних інструментів реалізації державної політики у сфері наукової й науково-технічної діяльності – бюджетне фінансування, яке здійснюється за рахунок коштів державного бюджету на проведення прикладних науково-технічних робіт.

Кошти державного бюджету виділяються на підтримку основної діяльності державних наукових установ, що фінансуються за рахунок коштів державного бюджету, проведення наукових досліджень та науково-технічних (експериментальних) розробок університетів, академій, інститутів, фінансування окремих наукових і науково-технічних програм, проектів та надання грантів.

Отже, безпосередній вплив, в тому числі фінансовий, на сферу науково-технічної діяльності, на наш погляд, крім фундаментальних досліджень, потребує чіткого правового регулювання та відповідної матеріальної віддачі суспільству, яке вкладає відповідні кошти у розвиток зазначеної сфери суспільного життя.

Фінансування окремих наукових і науково-технічних програм, проектів та надання грантів здійснюється на конкурсній основі, що підтверджує нашу думку про безпосередній адміністративно-правовий вплив на сферу науково-технічної діяльності та прагнення суспільства контролювати вкладені кошти та отримані зиски від використання цих коштів.

Крім того, визначення щодо використання коштів бюджетних програм зумовлене безпосереднім впливом на науково-технічну діяльність.

Кошти бюджетних програм сприяння розвитку виробничо-орієнтованих наукових установ спрямовуються на:

1) фінансування виробничо-орієнтованих наукових установ для забезпечення проведення наукових досліджень, здійснення науково-технічних (експериментальних) розробок;

2) розвиток інфраструктури та оновлення матеріально-технічної бази наукової і науково-технічної діяльності;

3) повне або часткове безвідсоткове кредитування інноваційних та інвестиційних проектів виробничо-орієнтованих наукових установ;

4) повну або часткову компенсацію відсотків, сплачених виробничо-орієнтованими науковими установами, комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних та інвестиційних проектів виробничо-орієнтованих (галузевих) наукових установ.

Порядок використання коштів бюджетних програм сприяння розвитку виробничо-орієнтованих наукових установ для реалізації їх інноваційних та інвестиційних проектів затверджується Кабінетом Міністрів України.

А от створення Національного фонду досліджень України, який визначено згідно зі ст. 49 Закону [6], є опосередкованим впливом на розвиток фундаментальних та прикладних науково-технічних досліджень.

Національний фонд досліджень України утворюється з метою стимулювання фундаментальних та прикладних наукових досліджень, реалізації єдиної державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності в межах його повноважень, розвитку національного дослідницького простору та його інтеграції у світовий дослідницький простір, розбудови дослідницької інфраструктури в Україні та її інтеграції до світової дослідницької інфраструктури, сприяння налагодженню науково-технічного співробітництва між науковими установами, вищими навчальними закладами та представниками реального сектора економіки і сфери послуг, сприяння міжнародному обміну інформацією та вченими, сприяння діяльності, спрямованій на залучення учнівської та студентської молоді до наукової та науково-технічної діяльності, сприяння виробничо-орієнтованим (галузевим) науковим установам шляхом організації конкурсів за запитом відповідних міністерств, інших центральних органів виконавчої влади або інших замовників, за умови виділення такими центральними органами виконавчої влади або замовниками відповідних коштів, популяризації наукової і науково-технічної діяльності.

Національний фонд досліджень України проводить оцінку якості та результативності виконання підтриманих ним проектів, створює і підтримує базу даних наукових розробок та досліджень, що ним фінансувалися.

Опосередкований вплив Національний фонд досліджень України на науково-технічну діяльність здійснює, тому що він надає переважно грантову підтримку:

1) фундаментальних наукових досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних та гуманітарних наук;

2) прикладних наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок за пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки.

Тобто все таки Фонд не здійснює планового фінансування науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт, а вибірково підтримує пріоритетні науково-технічні розробки й за умови наявності у Фонді відповідних бюджетних коштів.

До безпосереднього державного впливу на сферу науково-технічної діяльності варто віднести відповідно до ст. 56 Закону [6] державні цільові наукові та науково-технічні програми у сфері наукової і науково-технічної діяльності.

Державні цільові наукові та науково-технічні програми є основним засобом концентрації науково-технічного потенціалу держави для розв'язання найважливіших природничих, технічних і гуманітарних проблем та реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки.

Державні цільові наукові та науково-технічні програми формуються і виконуються відповідно до Закону України “Про державні цільові програми” [9].

Державні цільові наукові та науково-технічні програми повинні відповідати визначеним у Законі України “Про державні цільові програми” [9] вимогам та проходити цілий комплекс бюрократичних заходів на підтвердження їх доцільності, ефективного використання витрачених коштів та результативності їх виконання.

З одного боку, контроль з боку органів виконавчої влади за виконанням державних цільових програм є досить доцільним, з іншого боку, це є прикладом безпосереднього впливу держави на сферу науково-технічної діяльності.

Також ще однією формою безпосереднього впливу на науково-технічну діяльність є Державне замовлення на найважливіші науково-технічні (експериментальні) розробки та науково-технічну продукцію згідно зі ст. 57 Закону [9].

Державне замовлення на найважливіші науково-технічні (експериментальні) розробки та науково-технічну продукцію формується центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері наукової і науково-технічної діяльності, у вигляді переліку, що затверджується Кабінетом Міністрів України відповідно до законодавства.

Отже, від початку формування і до реалізації заходів, які включені до Державного замовлення, вони контролюються з боку відповідних органів виконавчої влади.

Розглянувши Закон України “Про наукову і науково-технічну діяльність” [6] щодо питань державної політики правового забезпечення науково-технічної діяльності, варто відзначити, що норми, які встановлені в Законі, відображають як безпосередній, так і опосередкований вплив на розвиток науково-технічних досліджень. Проте низка законів України, у тому числі “Про наукову і науково-технічну діяльність” [6], “Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки” [7], створюють підґрунтя для науково-технічної діяльності, розвитку наукових досліджень та науково-технічних розробок. Більш впливово діють ті нормативно-правові акти, які забезпечують відповідний вплив на конкретну сферу науково-технічної діяльності. Тобто, наприклад, впливають на сферу фінансування або сферу інвестицій, або сферу інтелектуальної власності у галузі розробки військової чи продукції оборонного призначення та реально упроваджують у зазначену галузь ефективні механізми розвитку технічних досліджень. Це ще раз підтверджує складність самого механізму і в тому числі адміністративно-правового механізму забезпечення науково-технічної діяльності.

Отже, державну політику у сфері науково-дослідної діяльності можна розділити, на наш погляд, на:

безпосередню – політику держави, яка виражається в безпосередньому впливі (планування, супроводження, контроль виконання тощо) на сферу науково-технічної діяльності;

опосередковану – політику держави, яка виражається у опосередкованому (переважно організаційному) впливі на науково-технічну діяльність, створення відповідних умов для її розвитку без втручання у сам процес проведення наукових досліджень та науково-технічних розробок.

Як елементи визначених основних складових державної політики у сфері науково-технічних досліджень можна виділити правову, фінансову складові, складові науково-технічної діяльності щодо трансферу технологій, складові щодо інтелектуальної власності, технічного регулювання, інформаційного забезпечення, екологічної та загальної безпеки технічної продукції та ін.

Звісно, визначені складові на науково-технічну діяльність теж у своїй сфері мають або виражений безпосередній вплив, або опосередкований.

Оскільки метою нашого дослідження є саме адміністративно-правове регулювання науково-технічної діяльності, то варто відзначити, що воно належить до визначеного нами складового елементу безпосереднього та опосередкованого державного впливу на науково-технічну діяльність, а саме до правової складової.

Спробуємо навести визначення безпосереднього та опосередкованого адміністративно-правового впливу на науково-технічну діяльність.

Отже, безпосереднім адміністративно-правовим впливом на науково-технічну діяльність можна назвати адміністративно-правовий вплив, що встановлює правові норми з безпосереднього формування та виконання заходів науково-технічної діяльності, а також діяльності органів виконавчої влади щодо організації виконання цих заходів, контролю за належними виконанням цих заходів та за продуктивністю виконання цих заходів, і розробки нових удосконалених нормативно-правових актів щодо безпосереднього впливу на визначені сфери науково-технічної діяльності.

Опосередкованим адміністративно-правовим впливом на науково-технічну діяльність можна назвати адміністративно-правовий вплив, що встановлює правові норми, які створюють відповідне підґрунтя для самостійного розвитку наукових досліджень та науково-технічних розробок, а також діяльність органів виконавчої влади щодо правового регулювання зазначеної сфери, у тому числі з розробки та вдосконалення нормативно-правової бази.

Визначаючи державну політику у науково-технічній діяльності, необхідно зазначити, що, на наше переконання, безпосередній та опосередкований вплив з боку держави на зазначену сферу повинен бути поміркований та поєднувати у собі обидва визначені впливи. Тільки шляхом збалансованої політики – жорсткий контроль у відповідних сферах та створення умов для вільно розвитку думок, ідей та наукових проектів у інших відповідних сферах науково-технічної діяльності можливо досягнути розвитку та відповідного економічного зиску для суспільства від існування та розвитку зазначеної сфери.

Наприкінці нашого дослідження щодо державної політики у сфері науково-технічної діяльності наведемо низку статистичних даних, які, на жаль, стверджують, що ця політика на цей час є не надто ефективною.

Відповідно до Аналітичної довідки “Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2014 рік” [10], розробленої Українським інститутом науково-технічної і економічної інформації Міністерства освіти і науки України, моніторинг виконання завдань і оцінювання отриманих результатів за допомогою системи показників та індикаторів розглядається у провідних країнах світу як важлива складова ефективної науково-технологічної політики. У Довідці [10, с. 6] зазначено, що у всіх розвинених країнах, де є потужний державний сектор науки, існує практика оцінювання діяльності відповідних організацій, яка регулюється на урядовому рівні. За підсумками такої оцінки, зокрема приймаються рішення про фінансування наукових товариств у Німеччині, дослідницьких центрів в Італії, Франції, Норвегії. Тобто ми підтверджуємо свої висновки про розподіл державної політик на безпосередній і опосередкований вплив на наукову і науково-технічну діяльність. Провідні країни світу використовують безпосередній вплив на науково-технічну сферу з метою визначення її ефективності та доцільності проведення подальшого фінансування за рахунок державних коштів. А також впливають опосередковано на науково-технічну діяльність, створюючи відповідні умови для самостійного розвитку.

Відповідно до Аналітичної довідки “Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2015 рік” [11], динаміка кількості організацій, що здійснювали наукову і науково-технічну діяльність за секторами діяльності показує, що впродовж 2005 по 2015 роки кількість наукових установ знизилася з 1510 до 999. Так, за роками: 2005 – 1510, 2010 – 1303, 2011 – 1255, 2012 – 1208, 2013 – 1143, 2014 – 999, 2015 – 978.

Підприємницький сектор за роками: 2005 – 837, 2010 – 610, 2011 – 570, 2012 – 535, 2013 – 507, 2014 – 422, 2015 – 394.

Державний сектор: 2005 – 501, 2010 – 514, 2011 – 508, 2012 – 496, 2013 – 456, 2014 – 419, 2015 – 433.

Сектор вищої освіти: 2005 – 172, 2010 – 178, 2011 – 176, 2012 – 176, 2013 – 180, 2014 – 158, 2015 – 151[11, с. 9].

З аналітичних даних ми бачимо, що понад усе розвинений підприємницький сектор і це завдяки переважній діяльності в науково-технічній сфері. Адже тенденція щорічного зниження кількості організацій, що здійснюють науково-технічну діяльність, супроводжується збереженням незмінної структури їх розподілу за галузями наук: найбільші частки припадають на технічні (38,0 %) і природничі науки (38,3 %), найменша частка – на гуманітарні науки (5,0 %).

Динаміка кількості організацій, що здійснювали наукову й науково-технічну діяльність, за галузями наук, має такий вигляд:

суспільні науки: 2005 – 147, 2010 – 153, 2011 – 154, 2012 – 152, 2013 – 144, 2014 – 124, 2015 – 113;

технічні науки: 2005 – 800, 2010 – 576, 2011 – 540, 2012 – 509, 2013 – 483, 2014 – 403, 2015 – 375;

багатогалузеві наукові установи та вищі навчальні заклади: 2005 – 74, 2010 – 84, 2011 – 79, 2012 – 79, 2013 – 82, 2014 – 74, 2015 – 69;

природничі науки: 2005 – 462, 2010 – 446, 2011 – 440, 2012 – 423, 2013 – 389, 2014 – 354, 2015 – 372;

гуманітарні науки: 2005 – 27, 2010 – 44, 2011 – 42, 2012 – 45, 2013 – 45, 2014 – 44, 2015 – 49 [11, с. 10].

Як бачимо, ситуація з науковими організаціями в цілому по державі катастрофічна. Їх кількість постійно знижується. А в сфері науково-технічної діяльності вона має характер лиха, адже з 2005 по 2015 рік знизилася вдвічі з 800 наукових організацій до 375.

З 2005 року кількість працівників організацій, що здійснюють наукову і наукову технічну діяльність, скоротилася на 40,4 %, у тому числі дослідників – на 36,9 % [11, с. 11].

Підбиваючи певні підсумки нашого дослідження щодо державної політики в науковій і науково-технічній сфері, зазначимо, що на цей час політика є вкрай неефективною та з наведених даних свідчить про ганебний вплив на зазначену сферу.

Досліджуючи саме адміністративно-правове забезпечення наукової діяльності, ми вище вже дійшли висновку, що це забезпечення є складовою загальної державної політики щодо науково-технічної діяльності. Отже, необхідно констатувати, що і адміністративно-правове забезпечення є неефективним на цей час щодо регулювання сфери наукових досліджень та науково-технічних розробок. За наявності цілої низки розроблених нормативно-правових актів адміністративний вплив є кволим та неспроможним розвивати науково-технічну сферу. Тобто ми констатуємо, що на сьогодні є нагальна потреба в реформуванні адміністративно-правового впливу на науково-технічну діяльність, розробки більш ефективних нормативно-правових актів з безпосереднього та опосередкованого впливу на сферу наукових досліджень, проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про технічні регламенти та оцінку відповідності : Закон України від 15 січня 2015 року № 124-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2015. – № 14. – Ст. 96.

2. Про стандартизацію : Закон України від 5 червня 2014 року № 1315-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2014. – № 31. – Ст. 1058.

3. Порядок розроблення, освоєння та випуску нових видів продукції оборонного призначення, а також припинення випуску існуючих видів такої продукції : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 лютого 2013 року № 120.

4. Про державне оборонне замовлення : Закон України від 3 березня 1999 року № 464-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 17. – Ст. 111.

5. Порядок постачання озброєння, військової і спеціальної техніки під час особливого періоду, введення надзвичайного стану та у період проведення антитерористичної операції : Постанова Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2015 року № 345.

6. Про наукову і науково-технічну діяльність : Закон України від 26 листопада 2015 року № 848-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 2016. – № 3. – Ст. 25.

7. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки: Закону України від 11 липня 2001 року N 2623-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – № 48. – Ст. 253.

8. Про внесення змін до Закону України “Про основи державної політики у сфері науки і науково-технічної діяльності” : Закон України від 1 грудня 1998 року № 284-XIV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1999. – № 2–3. – Ст. 20 (Закон втратив чинність на підставі Закону № 848-VIII від 26.11.2015. – ВВР. – 2016. – № 3. – Ст. 25.

9. Про державні цільові програми” : Закон України від 18 березня 2004 року № 1621-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 25. – Ст. 352.

10. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2014 рік : Аналітична довідка Українського інституту науково-технічної і економічної інформації Міністерства освіти і науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://old.mon.gov.ua/img/zstored/files/Стан%20розвитку%20науки%20i%20техніки%20та%20результативність.pdf>.

11. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової, науково-технічної, інноваційної діяльності, трансферу технологій за 2015 рік : Аналітична довідка Українського інституту науково-технічної і економічної інформації Міністерства освіти і науки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mon.gov.ua/content/Діяльність/Наука/2-3-ad-kmu-2015.pdf>.

Отримано 28.02.2017